

TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRUVCHI O'QUV TOPSHIRIQLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY-METODIK XUSUSIYATLARI

Qo'lyiyeva Shaxnoza Rustamovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti o'qituvchisi

e-mail: qoyliyevashaxnoza546@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13167191>

Annotatsiya maqolada ona tili o'qitish metodikasida muhim ahamiyatga ega bo'lib borayotgan tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlarini pragmatik yondashuv asosida takomillashtirish masalasi tadqiq etilgan. Unda 5-9-sinf ona tili darslari misolida o'quv topshiriqlaridan foydalanishning joriy holati va kelajakda yaratilajak o'quv topshiriqlariga namuna va mezonlar tavsiya etilgan. Xulosa qismida o'quv topshiriqlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: o'quv topshiriqlari, pragmatika, pragmatik yondashuv, bilim, ko'nikma va malaka, hayotiy ko'nikmalar, savol, mashq, topshiriq, takomillashtirish

1 KIRISH

Ta'lim berish metodikasida qo'yilgan maqsadga vositalarni qo'llash orqali erishiladi. Ta'limning asosiy vositasi – mashq, ularning bajarilishi ta'lim maqsadiga erishishda muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarda tinglab tushunish bo'yicha ko'nikma va malaka shakllantirilganda ham aynan mashqlardan samarali foydalanish lozim. Nutqiy ko'nikmalar orasida tinglab tushunish o'ziga xos muhim komponentni tashkil qiladi. Ona tili ta'limida bugungi kunda mazkur ko'nikmani rivojlantirishga unchalik ehtiyoj mavjud emas degan qarashlar ham bor. Aslida ona tili ta'limida ham chet tilida bo'lgani kabi tinglab tushunish ko'nikmasi bo'lishi kerak. Faqat o'qitish va baholash mezonlarida o'ziga xos farqlar bo'ladi.

2 ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Taxminlar. O'quvchilarga eshitadigan matn turi haqida oldindan belgilangan fikr kerak. Shunday qilib, ko'rsatma da'voni tinglash... "kamroq foydali, shunga o'xshash narsa:" er va xotinning yoz uchun rejalarini muhokama qilganini eshitasiz... "faktlar, epizodlar, voqealar va boshqalar.) va ularni tushunishga yordam beradi.

Maqsad. Bundan tashqari, tinglashning maqsadi aniq ko'rinadigan yoki eshtiladigan javoblarni jalb qilish kerak bo'lgan oldindan belgilangan vazifani belgilash orqali ta'minlanishi kerak. Bas, o'rniga faqat gapirish, "tinglang va tushuning ... kabi ko'rsatmalar berish kerak: "tinglash va oila yozgi ta'til uchun qaerga borishini topish hamma narsani tushunishga harakat qilishdan ko'ra osonroq va tabiiyroq.

Tinglovchi tomonidan joriy javob. Nihoyat, topshiriqni odatda tinglayotganda intervalgacha javobni o'z ichiga olishi kerak; o'quvchilar oxirigacha kutmaslik uchun o'zlari eshitayotgan ma'lumotlarga javoban murojaat qilishlari kerak.

O'quvchilar matnni tinglashga taklif qilinishidan oldin o'qituvchi barcha so'zlar o'quvchilarga tanish ekanligiga ishonch hosil qilishi kerak. Agar qandaydir muhimlari bo'lsa, o'qituvchi ularni oldindan kiritadi (taxtadagi so'zlar matnda paydo bo'lgan tartibda). Shunda o'qituvchi o'z o'quvchilarining diqqatini tinglaydigan narsalarga qaratishi kerak. Bu ularning fikrlashiga undaydi va matnni tushunishga yordam beradi.

O'quvchi diqqatini rag'batlantiruvchi dastlabki rag'batlantirish vazifalari:

1. Asosiy fikrni tushunishga harakat qiling.
2. Hikoya uchun reja tuzing.
3. Hikoyani tugatishga harakat qiling.

Rasmlarni tushunish mumkin. Tinglaganlaridan so'ng o'qituvchi savollar berishi mumkin; o'quvchilar kelishishlari yoki ularni rad etishlari uchun matn yuzasidan izohlar berish.

Har ikki turni tinglash, ayniqsa, muhimdir, chunki u o'qituvchilardan boshqa ovozlarni eshitish uchun katta imkoniyat yaratadi, o'quvchilarga so'zlashuv tili sifatida yaxshi odatlarga ega bo'lish imkonini beradi va ularning talaffuzini yaxshilaydi.

1. Ommaviy tinglash (o'qituvchi o'qituvchilarni tinglayotgan narsalarini tanlashga va o'yin-kulgi uchun va umumiy tilni yaxshilashga chaqiradi).

Ommaviy auditoriyalar odatda sinfdan tashqarida joylashgan bo'lib, keng tinglash uchun materiallar turli manbalardan (turli kitoblar, qo'shiqlar, videofilmlarga hamroh bo'lgan lentalaridan) topiladi.

Intensiv tinglash diskdagi materiallarni ochib beradi. Materiallar asosiy manbai jarayonida turli bosqichlarida ishlatiladi.

Tinglash faoliyati turlari

O'quvchilar audioga javoban hech narsa qilishi shart emas.

Hikoyalar. Anekdot yoki haqiqiy latifa aytib berish, mashhur hikoyani qayta hikoya qilish, kitobdan hikoya o'qish; yoki hikoyani yozib olish. Agar hikoya yaxshi tanlangan bo'lsa, o'quvchilar eshitishi va ularni zavqlantirishi mumkin.

Ko'ngilochar filmlar, teatr, videolar. Hikoyalar kabi agar mazmun chindan ham qiziqarli (qiziqarli, rag'batlantiruvchi, hazil-mutoyiba, dramatik) bo'lsa, o'quvchilar bundan keyingi topshiriqqa muhtoj bo'lmasdan tushunishga harakat qilishga undaydilar.

Ona tili mashg'ulotlarida tinglab tushunish bo'yicha alohida yondashuv qilinishiga zarurat borligini quyidagi jadvalda asoslab berish mumkin:

3 NATIJALAR

1-jadval

Tinglab ko'nikmasini	tushunish	
O'quvchilar jarayonida	suhbat so'zlovchini	
oddiy ilg'ay	axborotnigina oladi, tagma'noni	
Qo'shiq, mumtoz qo'shiqlarni	xususan, kuy va tinglab	Mumtoz va milliy kuy qo'shiqqa qiziqmay
		Mantiqiy fikrlash ko'nikmasi rivojlanmaydi, mohiyatni anglamaydigan bo'lib
		Musika haqida fikr bildirish malakasi bo'lmaydi, boshqaga
O'qituvchini, badiiy so'zlovchi	ilmiy va mazmundagi nutqini to'la	zerikarli tuyuladi, eshitishni istamaydigan bo'lib

Tinglab tushunishni amaliy maqsad maqomida o'rgatilishi uchun, birinchidan, audiomatnni tanlash (tuzish), ikkinchidan, uni eshittirish tashkiliy shartlari (sinf, ayrim guruh yoki yolg'iz o'quvchiga tegishliligi) ni aniqlash, uchinchidan, o'quvchilarni tinglashga tayyorlash (til materialini bilishi, audiomatn mazmunining mosligi), to'rtinchidan, necha marta tinglashni tavsiya etish (o'quv topshiriqlarini

tayyorlash) va, beshinchidan, tushunganlikni tekshirish kabi tadbirlarni taqozo etadi.

Audiomatn ustida olib boriladigan quyidagi ish tartibi tavsiya qilinadi: muallim audiomatnni o'zi tinglab oladi (o'qib chiqadi), uning qiyin joylarini aniqlab, ularni bartaraf etish usullarini o'ylab qo'yadi, tushunishga tayanch bo'ladigan o'quv vositalarini (rasm, doskaga yozish, magnitofon tasmasi kabilari) tayyorlaydi, birinchi va navbatdagi tinglashlarga topshiriqlar ishlab chiqadi. Darsni o'tish chog'ida tinglab tushunishni o'rgatish bosqichlari quyidagilardan iborat:

1) tinglashda kutiladigan qiyinchiliklar bartaraf etiladi;

2) audiomatnni birinchi eshitish bo'yicha ko'rsatma (topshiriq) beriladi;

3) tushunganlik topshiriq yordamida tekshirib ko'riladi;

4) ikkinchi marta eshitishga topshiriq beriladi;

5) tekshirib ko'riladi va h.k.

Metodik tadqiqotlar ko'rsatishicha, ikkinchi va uchinchi marta eshitish audiomatnni tushunishga yordam beradi, undan keyingi tinglashlardan unchalik naf ko'rilmaydi. Audiomatn asosida gapirishni tashkil qilsa bo'ladi. Bu ish usuli diafilm va kinofragmentlar materialida ham o'tkazilishi mumkin. Audiomatnni tushunganlikni tekshirish muallimdan muayyan metodik mahorat talab qiladi. Tekshirishdan ko'zlanadigan maqsad, tinglab tushunish malakasining shakllanganligi va oqibat natijada, tinglanganni idrok etib fahmlaganlik darajasini aniqlashdir.

O'qituvchi tinglab tushunish bilan bog'liq barcha qiyinchiliklarni bartaraf eta olmaydi. O'qituvchi ularga bu vazifani oson va qiziqarli bo'lishiga yordam berishi kerak. Bu tinglash ko'nikmalarini rivojlantirish ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlashi mumkin bo'lgan quyidagi uch omilni hisobga olishi kerak:

1. Talaffuz yoki ohang.

2. Tinglash uchun tavsiya etilgan materialning mazmuni

3. Materialning shakli va keltirilgan shartlar.

O'qituvchi o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan materialdan foydalansa, tinglab tushunish mumkin. Biroq, bu tinglashda qiyinchiliklarni to'liq bartaraf etmaydi. Materialning mazmuni ham tushunishga ta'sir qiladi. Xabar mavzusi o'quvchilarning tushunish vakolatlari doirasida bo'lishi kerak. Qiyinchiliklarni tushuntirish kerak (to'g'ri nomlar, geografik nomlar, terminologiya va boshqalar.)

Tavsiflar rivoyatlarga qaraganda murakkabroq. O'quvchilarning buni tushunishga va tushunishga tayyorligi juda muhimdir. Hikoyaning sarlavhasi matnning asosiy g'oyalarini tushunishda foydali bo'lishi

mumkin. Monologik nutq osonroq. Imkon qadar ona tili darslarida shunga e'tibor qaratgan ma'qul.

Ifodalovchi shart-sharoitlar katta ahamiyatga ega: nutq tezligi, materialning bir necha dekompozitsiyalari. O'quvchilarni bir vaqtning o'zida matnni tinglashga o'rgatish lozim. Biroq, ba'zan ular faqat 70% axborotni tushunishi mumkin, va hatto kamroq, shuning uchun ikkinchi taqdimot foydali bo'lishi mumkin. Notiqning mavjudligi yoki yo'qligi ham muhim omil hisoblanadi.

3 MUHOKAMA

O'qituvchi bu usullardan tinglash malakalarini rivojlantirishda foydalanadi.

1. Maxsus sinfda mashg'ulot o'tkazish o'qituvchiga o'quvchilarning nutq ko'nikmalarini egallash uchun qulay muhit yaratishda muloqot vositasi sifatida til imkoniyatlaridan foydalanishda tinglash qobiliyatini beradi.

2. O'qituvchi tinglab tushunishni rivojlantirish uchun maktabda ko'proq nutq mashqlaridan foydalanadi.

G'.Hamroyev tinglash faoliyatini tashkil etish bo'yicha quyidagi ko'rsatmalar mavjudligini ta'kidlaydi. I.Ya.Zimnyayaning fikricha, "Ona tilining kommunikativ rivojlanishi"ni ta'minlaydigan murakkab ko'p qirrali hodisa sifatida ko'rib chiqish kerak: lug'at miqdori (leksik minimum); nutqiy malakalarni egallashning mohirlik darajasi; fikrini ongli ravishda izchil bayon qila olish qobiliyati suhbatdoshining replikalariga munosib javob bera olish, eshitganlariga munosabat bildirish ko'rsatkichlariga ega bo'lgan og'zaki muloqot shakllarini bilish darajasi; matnni o'qish sur'ati darajasi; yozma nutq ko'nikmalarining shakllanish darajasi; kognitiv qiziqishlarning shakllanish darajasi; umumiy dunyoqarash darajasi. Muloqot qilish uchun zarur bo'ladigan kompetensiyalar quyidagilardan iborat: til kompetensiyasi; nutq kompetensiyasi; pragmatik kompetensiya; kommunikativ kompetensiya. Mazkur kompetensiyalarning hosil bo'lishida, albatta, tinglab tushunish ko'nikmasi muhim o'rin tutadi. Bu borada ham pragmatik topshiriqlar ishlab chiqish zarur.

Mazkur talablarni amalga oshirish, kompetensiyalarni shakllantirish, albatta, til ta'limida maxsus o'quv topshiriqlar tizimini ishlab chiqishni taqozo etadi. Bu esa o'z navbatida turli nutq vaziyatiga mos fikr ifodalash imkonini beruvchi, o'zaro muloqotning samarali bo'lishiga xizmat qiluvchi kognitiv-pragmatik ta'limning afzalliklarini o'rganib chiqishni talab etadi.

Pragmatizm – ta'limni hayotga yaqinlashtirish, ta'lim maqsadlariga amalda erishish tarafdori bo'lgan falsafiy-pedagogik yo'nalish bo'lib, dastlabki pragmatistlarning g'oyalari amerikalik faylasuf va pedagog D. Dyui

tomonidan ishlab chiqilgan. Pragmatik yondashuv asosida o'quv topshiriqlarni ishlab chiqish, tinglab tushunish mashqlarini tashkil etishda quyidagilarni inobatga olish zarur:

1. Matnlarni tinglash

Norasmiy suhbat. Tinglash uchun tanlangan matnlar oldindan tayyorlanmagan hamda bir nutqqa asoslangan bo'lishi kerak. So'zlovchi ko'rinishi; so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi bevosita o'zaro munosabat. Gap shundaki, aksariyat hollarda tinglash mashqlarining audio yozuvlaridan foydalaniladi. Agar o'zingiz tinglash uchun o'quvchilarga matnlar yaratgan bo'lsangiz, bu o'quvchilar uchun foydalidir. Video materiallardan foydalanish dars samaradorligini oshirishga ham ijobiy hissa qo'shadi.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, o'quvchi muloqotga tom ma'noda kirisha olishi uchun u ma'lumotlarni ham o'qib, ham tinglab, ham ko'rib tushuna olishi kerak, aks holda bu nutqiy kompetensiya zanjirida bittasi bo'lmasa ham muloqot tushunarli bo'lmaydi. Tinglab tushunish ko'nikmasi boshlang'ich, umumiy o'rta ta'limda kengroq o'qitilishi lozim. Hatto maktabgacha ta'limdan o'quvchilarga tinglab tushunishni o'rgatish mumkin.

Oldinda turgan muhim masalalardan biri ham umumiy o'rta ta'lim tizimida tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantiruvchi va hosil bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni baholashga xizmat qiluvchi o'quv topshiriqlar tizimini ishlab chiqish hamda ulardan foydalanish metodikasini yaratishdan iborat.r.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Saidaliev S. Chet tili o'qitish metodikasi ocherklar. – Namangan, 2004. –238 b.
- [2] Melikova E. Chet tilini o'qitishda tinglab tushunishning o'rni va uni rivojlantirishning yo'llari// Ta'lim va innovasion tadqiqotlar. 2022, 10-son. 250-b.
- [3] Hamroev G'. Ona tilidan o'quv topshiriqlari ishlab chiqish metodikasi. Monografiya. –Toshkent. Donishmand ziyosi. 2021. 154 b.
- [4] Zimnyaya I.A. Lichnostno-deyatelnostniy podxod v obuchenii kak faktor gumanizatsii obrazovaniya // Russkiy yazik za rubejom. 1991. -№ 3. - S. 91-95.
- [5] Djon Dyui. Obshestvo i ego problemi John Dewey. The Public and its Problems. Denver, 1927. / Dj. Dyui. Obshestvo i ego problemi – Perevod s angliyskogo: I. I. Myurberg, A. B. Tolstov, E. N. Kosilova. – M., 2002.